خوێندنەوەیەك بۆ رۆمانی “بەڕێگاوە” ی دڵشاد كاوانی … نووسینی: د. مستەفا ساڵح*

منیش (نارسیسم)، رۆمانی بەڕێگاوەم خوێندەوە، نووسەر (ئەوی نارسیس) لە رێگەی تواناكانییەوە كەمەندكێشی كردمە ناو جیهانێكی تایبەت، جیهانێك نزیك لەوەی (جێمس جۆیس) لە رۆمانی (وێنەی هونەرمەند لەتافی لاویدا)، جیهانی خەیاڵ و فەنتازیا و گەمەكانی رۆح، گەمەی خود لەگەڵ جەستە، خۆشەویستی و رقبوونەوە، خودپەسەندی و دژەخودی، مەرگ و زیندەگی و بێداری و شەونخوونی… هەڵكشان و داكشانی ئەمانە و چەندان لایەنی تری پەیوەست بە هەست و خولیا و ئازار و چێژەكانی مرۆڤ□و□. لەمانەش گرنگتر گەمەی زمان و تەكنیك و شێوەی نووسین، كە مایەی تێڕامان و شایەنی هەڵوەستە لەسەركردنن. بۆیە هەوڵمدا هەندێ وردە سەرنجی كورت لەم بارەیەوە بخەمە روو، چونكە بە دیاركردن و كردنەوەی كۆدەكانی نووسین و گێڕانەوە، خوێنەر ئاسانتر لە خوێند□ن□وەی دەقەكە دەگات و هەرسەرنج و تێبینییەكیش لەم رووەوە یارمەتیدەرێكی باش دەبێت بۆ نووسەر.

ئەوەی ئێمە لێرەدا دەمانەوێت باسی بكەین ، هەندێ هۆكار و ئامراز و تەكنیكی بواری گێڕانەوەن، نووسەر كەم تا زۆر لە گێڕانەوەی رووداوەكاندا سوودی لێوەرگرتوون، گێڕانەوەكەی خۆی پێ تۆكمە و بەهێزكردووە.

□ لەرووی گێڕانەوەوە رۆمانەكە بەسەر چەند پاژێك دابەشكراوە، گێڕەرەوەی هەمانشتزانی بەشدار لە رووداوەكان، پاژەكانی (1 – 4) مان بۆ دەگێڕتەوە، هەر لە پاژی یەكەم و لە وشەی یەكەمەوە خۆیمان بۆ ئاشكرا دەكات و دەڵێت: ” من نارسیسم… من دوای تەواو كردنی ئەم رۆمانە دەستبەجێ، ….” رۆماننووس لە رێگەی درووستكردنی گێرەرەوەی هەمانشتزان، (بارت) گووتەنی:”لەكاغەز درووستكراو”ەوە سەرجەم رووداوەكانی ئەو پاژانەمان ، سەركەوتووانە بە نەفەسێكی درێژی گێڕانەوە، بۆ دەگێڕێتەوە، پاژەكانی (5 – 8) لە رێگەی گێڕەرەوەی هەمووشتزانی چاودێر بەسەر رووداوەكان، دەگێڕێتەوە،(فلۆبیر) لەبارەی ئەو جۆرەی گێڕەرەوە پێی وایە كۆنترین دەقەكانی گێڕانەوەی پێ گێڕدراونەتەوە و خاوەن دەستەڵاتێكی رەهایە و زانیاریی لەسەر ورد و درشتی رووداوەكان هەیە، نووسەر زۆر هەستیارانە و دووربینانە توانیویەتی لەسەرجەم رۆمانەكەدا بەگوێرەی پێویستی

رۆڵەکە بەسەر هەردوو جۆری گێڕەرەوەکە دابەش بکات، لە هیچ جێگایەکی گێڕانەوەکەیدا درکمان بەوە نەکردووە، لە بێتوانایی و تەنگەنەفەسی دەرگای گێڕانەوەکەی داخستبێت، زۆربەی جاران داشی گێڕانەوەکەی بەسواری جێهێشتووە، ئەگەرچی لە هەندی شوێندا، بەتایبەتی کە گێڕەرەوەی هەمووشتزان رووداوەکانمان بۆ دەگێڕێتەوە، تارمایی نووسەر لە پەنا هەندێك لە بیروڕاکانەوە دیارە، بەتایبەتی کاتێك دەیەوێت هەندێك باسی فەلسەفی و فیکری لەسەر زاری کەسایەتییەك دەرب□□ت ، کە لە ئاستی بیرکردنەوەی ئەو کەسایەتییە نین، وەك ئەوەی لە لاپەڕە (120) لەسەر زاری (شێمراز) ی کارکەرو پشتشۆری حەمامەوە ، کردوویــەتی، چونکە تا ئێرە (شێمراز) ئەو دەرفەتەی بۆ نەرەخساوە کە بخوێنێت و ببێتە عاریفێکی گەورە، وەك دواتر پێی دەگات.

هەر سەبارەت بە گێڕانەوەوە نووسەر لە زۆر شوێندا، بە گوێرەی پێویستی سوودی لە تەکنیکەکانی کات (پێشخستن و پاشخستن) وەرگرتووە.

□ (خۆدواندن) رێگایەکی ترە لەرێگا پەیڕەوکراوەکانی گێڕەرەوە، بەو پێودانگەی کە زۆربەی رووداوەکانی رۆمانەکە بەلای سایکل□ژیاوە دەچن، بۆیە بە بڕوای ئێمە پەیڕەوکردنی ئەو رێگایە زۆر پێویست بووە، رەنگە لە نەبوونیدا کێماسیێك لە شێوازی گێڕانەوەکەدا درووستببا ، بە دیوێکی دیدا دەتوانین بڵێین نووسەر لەبەر ئەو هۆیەی باسمانکرد، بەناچاری پەنای بۆ ئەم هۆکارە بردووە، ئەویش بریتییە لە قسەکردنی کەسایەتییەك لەگەڵ خودی خۆیدا، بەمەش هەر مەبەستێك بیەوێت، گێڕەرەوە دەتوانێت بەم هۆکار و رێگایە دەری بب□ر□ت، بۆ ئەم مەبەستەش سوودی لە چەندان وشەی وەك (وامزانی ، رەنگە ، دەشێ ، لەوانەیە ….) وەرگرتووە.

□ قسەی ئەوانیدی (کلام الغیر) ، ئەمەشیان هۆکارێکی تری بەردەستی گێڕەرەوەیە بۆ دەولەمەندکردنی گێڕانەوەکەی بەکاری دەهێنێت، کە تێیدا گێڕەرەوە قسەی کەسایەتییەکانی تر وەردەگرێت و بە گوێرەی پێویستی خۆی دایاندەڕێژێتەوە، لەم رۆمانەدا هەردوو جۆری وەرگرتنەکە بەکار هێنراون، جۆری یەکەمیان قسەی کەسایەتییەکە وەك خۆی وەرگیراوە و لەنێوان جووت کەوانە دانراوە و وشەی (گووتی) و جووت خال□ی لەپێش دانراوە، جۆری دووەمیشیان قسە وەرگیراوەکەی لە سیاقی وتەکانی خۆی داڕشتۆتەوە. بەمەش توانای نووسەر بەسەر زمانی گێڕانەوە بە ئاشکرا دیارە.

□ بۆگێڕدراو: ئاشکرایە کە ه□ر دابەتێکی گێڕدراوە بۆ کەسێك، یان چەند کەسێکە، جا ئەو کەسەی دەقەکەی بۆ دەگێڕدرێتەوە پێی دەگوترێت بۆگێڕدراو، ئەمیش لەلای خۆیەوە دوو جۆرە، جۆرێکیان بۆگێڕدراوی

گشتییە، واتە ئەو کەس□ی ک□ نووسەر بەشێوەیەکی گشتی دەقەکەی بۆ دەگێڕێتەوە، لە دەقە نووسراوەکانیشدا خوێنەری دەق رۆڵی بۆگێڕدراو دەبینێت، کە ئەمەیان پێویستییەکی دەقی گێڕدراوەیە و یەکێکە لە سێ کۆڵەکە سەرەکییەکەی گێڕانەوە (گێڕەرەوە ، گێڕدراوە ، بۆگێڕدراو) بوونی لەناو دەقدا شتێکی نۆڕمالە، بەڵام جۆری دووەمی بۆگێڕدراو، ئەوەیە کە نووسەری دەقەکە لەناو دەقەکە درووستی دەکات و گەلێك جاران رووی دەمی گێڕانەوەکەی تێدەکات، واتە جۆری دووەمی بۆگێڕدراو، بۆگێڕدراوێکی مەزەندەکراوە، وەك گێڕەرەوە لە کاغەز درووستکراوە، لە رۆمانی (بەڕێگاوە) لەچەند شوێنێك نووسەر بۆ جوانکاری گێڕانەوە هانای بۆ بۆگێڕدراوی مەزەندەکراو بردووە و رووی گێڕانەوەکەی تێکردووە، ” جیقن بزانم زیرەکی هەڵیبێنی، دەزانی ئەوجارە میوانەکانم کێبوون؟”ل 37. لەم پرسیارەدا گێڕەرەوە رۆڵی بۆگێڕدراو دەداتە بۆگێڕدراوی مەزەندەکراو، چونکە پێشتر لە تەواوی ئەو پ□اژەی گێڕانەوەکەدا، رووی دەمی لە بۆگێڕدراوی ئاساییە، بەڵام لێرەدا کەسێك یان بڵێن خوێنەر لەرێگەی وشەی (جیقن) بانگ دەکات و دەیکاتە بۆگێڕدراوێکی ناسراو لای خۆی. لە لاپەڕە (220)یشدا دیسان ئەم کردارە دووبارە دەکاتەوە، شایانی باسکردنیشە، لەهەر شوێنێك گێڕەرەوە پەنای بۆ ئەو جۆرەی بۆگێڕدراو بردبێت، ئەوا لەشێوەی پرسیارێکی کوورت بووە، واتە رۆڵەکە بۆ مەسافی□کی کورت و کەم بووە.

□ زمان: لە بەکارهێنانی زماندا نووسەر هەتا راددیەکی باش سەرکەوتوو بووە، سەرەڕای پابەندبوونی بە زمانی نووسینی پەیڕەوکراو، هەتا بۆی لوابێ، تێکەڵەیەکی لە زار و بنزارەکانی ناوچە جیاجیاکانی کوردستان بەکارهێناوە، دەیان وشەی کەم بەکارهێنراوی خستۆتە ناو دەقەکەوە و خوێنەری پێ ئاشنا کردووە، وەك وشەکانی (قەلاقوپ ، زلحۆرت ، حینگ ، زێچەن ، حالۆری ، لەهیکەوە ، زۆرگێ ....) بە مەبەستی ئاسانکاریش فەرهەنگۆکێکی بۆ وشەکان لە کۆتایی رۆمانەکە نووسیوەتەوە.

□ وەسف: وەسف لە رۆماندا پانتاییەکی فراوانی بەردەکەوێت، زمان و گێڕانەوە لە وەسفدا بەرجەستە دەبن، هەرکاتێ پشوودرێژی لە وەسفدا هەبوو ئەوا نیشانەی دەوڵەمەندی هزر و فەرهەنگە، لەم رۆمانەدا وەسف هەتا راددیەکی باش گرنگی پێدراوە، نووسەر درکی بە گرنگییەکەی وەسف کردووە، بۆیە لە هەر کەلێنێك بۆی گونجابێت لە وەسفی کەس و شوێن و رووداوەکان درێغی نەکردووە.

□ ئاشکرایە کە هیچ دەقێك بە بێ کەم و کوڕی نابێت، رەنگە هەر کەسێك لە خوێندنەوەی هەر دەقێکدا بتوانێت لە چەند لایەنێکەوە سەرنجی ورد و تێبینی تایبەتی هەبێت، ئەوەی جێگای سەرنجی ئێمە

بوو، بەکارهێنانی چەند وشە و دەستەواژەیەك بوو، بە بڕوای ئەمە شێوەی بەکار هێنان یان شوێنی بەکارهێنانییان نەگونجاوە، ئەمەش شتێکی ئاساییە و لە ڕۆمانێکی قەبارە گەورەی وەهادا، بە ئاسانکاری خوێنەر و نووسەر چەند وشە و دەستەواژەیەك بە نموونە دەهێنینەوە:

(قەڵەپراو = قەرەپڵاو)ل49

(لاکە = کەلاك) ل52

(بارگین = بارگیر) ل113

(دەست دەنێت بە ڕوویانەوە)ل116، ئەم دەستەواژەیە بە ڕەتکردنەوەیە نەك بە میوانداری، وەك لە دەقەکەدا هاتووە.

(وەحشییەتناك = ؟) ل200

(قەدبە) لە زۆر شوێنـدا لە شـوێنی وشەی (یەکسـەر و راسـتەوخۆ) بەکارهێنراوە.

(یەك ئەلفاز = یەك لەفز) چونکە ئەلفاز کۆیە ناکری لەدوای یەکەوە بێت.

(قریشاندم = هاوارمکرد)ل51

(قرماند = خوارد)ل52

… ئەمانە و گەلێك وشە و دەستەواژەی دی.

ە لە کۆتاییدا دەکرێ بڵێین ڕۆمانی بەڕێ ِگاوە سەرەڕای ناوەڕۆکە دەوڵەمەندەکەی بە گێڕانەوەی کۆمەڵێك ڕووداو ، بە پشت بەستن بە چەنـد لایـەن و پـاژێکی تیـۆرە سایکۆلۆژییـەکـانەوە، لەڕووی تەکنیکـی گێڕانەوەش ڕۆمانێکی تۆکمە و بەهێزە، شایانی خوێندنەوە و دەکرێ لەچەند لایەنێکەوە خوێندنەوەی بۆ بکرێت.

*دکتۆرا لە بەشی ئەدبیاتی زمانی کوردی زانکۆی سۆران.